HANS VERBOON
redacteur Basisschoolmanagement en andere onderwijsmedia,
h.verboon@live.nl

Het maatschappelijk aanzien van de leraar in het basis- en voortgezet onderwijs is achteruitgegaan, vooral in de laatste tien jaar. De leraar basisonderwijs heeft beduidend minder aanzien dan de collega's in het voortgezet onderwijs. Dat komt ook tot uitdrukking in het grote salarisverschil. Investeren in het imago van de leraar is vooral een zaak van lange adem. Professor Frank Cörvers heeft onderzoek gedaan naar het imago en de status van de leraar in de 21ste eeuw.

MAATSCHAPPELIJK AANZIEN IS ACHTERUITGEGAAN

'WE MOETEN IETS DOEN AAN HET IMAGO VAN DE LERAAR'

'Ons onderzoek toont aan dat er sprake is van een versnelde duikeling van het imago van de leraar in vergelijking met andere beroepen. De resultaten zijn een trendbreuk: de afgelopen dertig jaar was het imago van het lerarenberoep nagenoeg onveranderd. Nu zie ik een neerwaartse trend, zeker van basisschoolleraren. In de beroepsprestigeladder, een ranglijst met 138 beroepen, dalen ze van plek 42 naar 69 ten opzichte van tien jaar geleden. Lerarenberoepen wordt nog steeds een redelijk maatschappelijk aanzien toegedicht, maar ze behoren absoluut niet tot de top. Vergeleken met bijvoorbeeld hooggeschoolde professionals in de zorg, notarissen en advocaten, geniet de leraar veel minder maatschappelijk aanzien. Hoewel we daar niet specifiek over een langere periode naar gekeken hebben, hebben we wel enige gegevens over de basisschooldirecteuren. Dat imago is me meegevallen, ze hebben best nog wel aanzien. Dus de vrije val van de leerkracht geldt niet voor de directeur.'

Hoe is het zo gekomen?
'We hebben geen harde onderzoeksgegevens hoe het komt, het blijft dus speculeren. We denken aan een reeks van factoren. Zo was het opleidingsniveau van leerkrachten altijd hoog, maar de rest van de beroepsbevolking maakte een inhaalslag. Daardoor zijn leerkrachten hun relatieve voorsprong kwijt. Zij staan nu tegenover ouders die vaak minstens net zo hoog zijn opgeleid als zij zelf. En er zijn ook veel leerkrachten op de basisschool die lesgeven aan leerlingen die een ander cognitief pad bewandelen, de leerlingen die een hogere citoscore halen dan de leerkracht ooit heeft gehaald. Een andere factor is de feminisering van het basisonderwijs. Er zijn nog meer vrouwen in het onderwijs gaan werken dan voorheen. In het algemeen is het zo dat beroepen waarin veel vrouwen werken minder status hebben. Dat zie je ook in de zorg en bij het openbaar ministerie, sectoren die vrouwen als het ware hebben geabsorbeerd. Het gaat dan om beroepen waarin vrouwen zich het makkelijkst kunnen aanpassen aan de arbeidsvoorwaarden die ze stellen, zoals parttime werken. Het onderwijs is bij uitstek een sector waarin je makkelijk parttime kunt werken. Het lijkt er soms op dat voor sommige vrouwen het leraarschap een bijbaantje bij het gezin is. Ze dragen bij aan de kosten, maar zijn zelden kostwinner.'

KLEUTERJUF-EFFECT

'Het gegeven dat veel vrouwen in het onderwijs werken, leidt tot vooroordelen over het vak. Dat heeft te maken met het zogenaamde kleuterjuf-effect. Vroeger was er voor kleuterleidsters, zo werden ze genoemd, een eigen opleiding. Na de samenvoeging van de kleuter- en lagere school kwam de pabo als opleiding voor alle leerkrachten. Dat had tot gevolg dat je ook zo maar kleuterjuf kon worden, voor de weinige mannen in de opleiding een schrikbeeld. Zeer ten onrechte overigens, want uit internationale onderzoeken blijkt steeds meer dat het begin van je schoolloopbaan bepalend is voor je kansen in de rest van je leven, qua opleiding en werk.'

SALARIËRING

'Ook lopen de salarissen in het basisonderwijs achter op andere beroepsgroepen, hoewel dat door de recente aanzienlijke salarisverhoging enigszins wordt gerepareerd. Uit een grootschalig onderzoek van de Amerikaanse onderwijseconoom Eric Hanushek blijkt dat landen die leraren goed betalen, minder last hebben van tekorten en de schoolprestaties zien verbeteren. Met een hogere salariëring kun je slimmere leraren rekruteren. Blijft de betaling aan de lage kant, dan kiezen na mannen ook vrouwen voor andere beroepen, zo memoreerde het Onderwijsblad onlangs. En dat is, gezien het lerarentekort van nu, geen wenkend perspectief.'

GERICHT OP ONDERWIJS GEVEN

'Leraren koesteren zelf geen hoge verwachtingen van de waardering van de

Prof. dr. Frank Cörvers (1966) studeerde algemene economie in Maastricht en Hannover en promoveerde op een onderzoek naar de invloed van onderwijs en training op de internationale concurrentiepositie van industriesectoren. Hij werkte als docent aan de economische faculteit van Maastricht University en als onderzoeker, projectleider en leidinggevende bij het CBS en het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA). Thans combineert hij de leerstoel Demografische transitie, menselijk kapitaal en werkgelegenheid aan Maastricht University met het onderzoeksprogramma Menselijk kapitaal in de regio bij het ROA. Hij bezet een dag per week de leerstoel voor de Onderwijsarbeidsmarkt aan Tilburg University. Deze leerstoel wordt ondersteund door het Centrum Arbeidsverhoudingen Overheidspersoneel (CAOP) in Den Haag.

bevolking voor hun vak. Ouders zijn positiever dan leraren en studenten aan de pabo, maar negatiever dan de bevolking als geheel. Ook relativeren leraren het maken van carrière, dat doen schoolleiders trouwens ook. Carrière maken is voor veel leerkrachten in het basisonderwijs niet zozeer geënt op externe prikkels, carrièrestappen en -paden, maar op het kunnen voldoen aan en het behouden van de intrinsieke motivatie. Het gaat om de waardering voor het primaire proces en minder om het vervullen van extra taken naast het lesgeven.'

KWALITEIT OPLEIDING

'Er wordt ook nogal eens met een beschuldigend vingertje naar de pabo's gewezen. Sommige waren een tijdlang onder de maat, maar hebben wel een kwaliteitsslag gemaakt. In 2009 bleek een aantal pabo's niet goed genoeg, maar in 2015 kregen alle opleidingen een voldoende en zeven van de 24 een goed. Ze zijn er in ieder geval mee bezig. Er zijn ook maatregelen genomen in de vorm van extra toetsen, waaronder de toelatingstoetsen. Die laatste hebben overigens nauwelijks het effect gehad dat daardoor betere studenten naar de pabo kwamen. De uitval in het eerste jaar is slechts weinig gedaald, in elk geval niet voldoende om het fors afgenomen aantal aanmeldingen te compenseren. Nog altijd stopt ruim een op de drie eerstejaars, iets meer dan gemiddeld in het hbo. Er is geen bewijs dat het eindniveau van de studenten werkelijk verbeterd is. Intussen hebben we wel duizenden minder afgestudeerden van de pabo in tijden van een groot lerarentekort.'

Is er iets aan te doen?

'Aan het verbeteren van het imago wel, maar een snelle ontwikkeling zit er niet in. Verbetering van de waardering van leraren is een zaak van lange adem. Er dient dan over een langere periode consequent geïnvesteerd te worden in de verbetering van de arbeidsvoorwaarden, de verzwaring van de opleidingen, de eisen die worden gesteld aan het leraarschap, de versterking van de beroepsorganisatie en in imagocampagnes om de aantrekkelijke kanten van een baan als leraar toe te lichten. Dat moet dan zichtbaar worden in de waarderingscijfers en in de positie op de beroepenladder. Er zijn twee effecten die een hoger beroepsprestige bij leraren teweegbrengen. Ten eerste een selectie-effect. Jongeren kunnen zich vanwege het hoger aanzien van het beroep meer aangetrokken voelen tot het kiezen van een opleiding tot leraar en voor het lerarenberoep. Dat geldt vooral voor de meer ambitieuze jongeren. En voor zittende leraren betekent een hoog prestige waarschijnlijk dat ze minder snel uitstromen naar een andere sector of ander beroep. Ten tweede is er een gedragseffect. Aankomende en zittende leraren kunnen geneigd zijn meer inspanningen te willen leveren door de betere arbeidsvoorwaarden. Daardoor kan een hogere status en een beter imago van het leraarschap een zichzelf waarmakende voorspelling worden, de self-fulfilling prophecy. Een positief gedragseffect behelst dat leraren zich graag identificeren met de hogere standaarden en de toegenomen beroepstrots en op een hoger plan gaan functioneren dan voorheen. Als de status en het imago van het leraarschap inderdaad stijgen, verwacht ik dat dat een bijdrage levert aan de kwaliteit van het onderwijs. Scholen zijn dan in staat om gemotiveerde en ambitieuze jongeren te interesseren voor een baan in het onderwijs en om kwalitatief goede leraren aan te trekken en te behouden. De politiek en de sociale partners mogen nog wel een tandje bijzetten om het imago van het beroep verder op te vijzelen en het lerarentekort met concrete maatregelen aan te pakken. Verder vooral niet in aandacht verslappen als het lerarentekort weer gaat afnemen. Tot slot vind ik alle inspanningen om zij-instromers aan te trekken om het lerarentekort te verlichten heel positief, het draagt ook bij aan de diversiteit binnen de beroepsgroep. Wel moeten we ervoor waken dat de bekwaamheden van de zij-instromers niet onderdoen voor die van de reguliere leraren. Ik hoop voor de toekomst dat de zij-instroom in het lerarenberoep een belangrijk kanaal zal zijn.' BSM

MEER INFORMATIE

- Status en imago van de leraar in de 21ste eeuw, Frank Cörvers, e.a.. Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt, Maastricht en Ecorys, Rotterdam
- Onderwijs aan het werk 2018, CAOP
- Diverse interviews met Frank Cörvers in NRC, Volkskrant en Trouw; artikel van Robert Sikkes in het Onderwijsblad